

Zemská zbrojnice

Doprovodná brožura

Počátky Zemské zbrojnice

Vévodství Štýrsko, Korutany a Kraňsko, která tvoří „Vnitřní Rakousy“, se musela v 15. až 18. století bránit neustálým ozbrojeným nájezdům a válečným střetům s uherskými povstalci a Osmanskou říší.

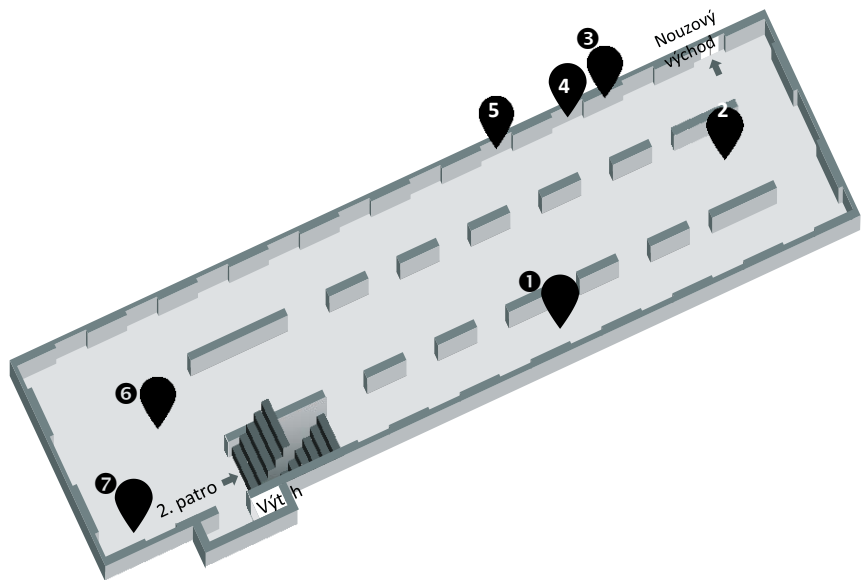
Z toho důvodu nechali štýrští stavové v letech 1642-1647 postavit „zemskou zbrojnici“ podle plánů Antonia Solara. Stala se nejdůležitější zbrojnicí jihovýchodní části habsburské říše, avšak již v 18. století ztratila význam vzhledem k ukončení ozbrojených konfliktů.

Když se Marie Terezie rozhodla v rámci reformy centralizovat velení armády a v souvislosti s tím uzavřít zbrojnici v Štýrském Hradci, zemské stavy požádaly o její zachování jako „památky na dějiny země“. Zbrojnice se poprvé otevřela veřejnosti v roce 1882. Začleněním do Joannea, založeného arcivévodou Johannem, se stala koncem 19. století definitivně součástí muzea. Dnes je Zemská zbrojnice považována za největší dochovanou historickou zbrojnici na světě. Se svými cca 32 000 exponáty podává svědectví o době zmítané konflikty - stala se památkou historie země, jejím jedinečným dědictvím a výzvou pro restaurátory a muzeology.

1. patro Palné zbraně

V prvním patře se nacházejí především palné zbraně ze 16., 17. a 18. století: Děla - kanóny, mořdírě a dvojité hákovnice - se používala k obraně opevnění. Koncem 16. století se nejdůležitější zbraní pěšáků staly muškety díky většímu dostřelu a průraznosti. Jízda používala menší a lehčí palné zbraně, jako jsou pistole a arkebuzy. Arkebuzy měřily cca 1 metr a podle nich se také jmenovali příslušníci lehké jízdy - arkebuziři.

1 S dalším technickým vývojem palných zbraní došlo ke specializaci ve výrobě. Nicméně zámečníci, puškaři a pažbáři spolu úzce spolupracovali. V 17. století nahradily velké podniky ve Ferlachu, Deutschfeistritzu, Trautenfelsu a Štýrském Hradci mnoho malých soukromých manufaktur na výrobu pušek, které vznikly v 16. století.

2 Za pořizování, skladování a výdej zbraní zodpovídali tzv. zbrojmistři. Na takové váze jako na obrázku zbrojmistři vážili dodaná děla, střelný prach a koule, protože za ně neplatili podle počtu kusů, ale podle jejich hmotnosti.

3 Tzv. tuplháky byly vzhledem ke své hmotnosti až 32 kilogramů používány ke střelbě ze zdi nebo střílen.

4 Bajonety jsou čepele, které byly buď zasunuty do hlavně pušky, nebo připevněny k zařízení na hlavni, aby bylo možné pušku použít také jako bodnou zbraň.

5 Pro skladování a dopravu vojenského vybavení sloužily dva lanové navijáky namontované v podkroví zbrojnice. Umožňovaly zdvíhat a spouštět velké koše, do kterých byly zbraně ukládány.

6 Když na konci 18. století obsadila francouzská vojska i Štýrský Hradec, většina děl byla ze zbrojnice převezena do dnešního Srbska, aby se k nim Francouzi nedostali. Děla byla později prodána, a proto se v Zemské zbrojnici zachovalo z původního inventáře jen několik málo kusů.

7 Tento mořdír objednali v roce 1652 štýrské zemské stavy u štýrskohradeckého dělolijce Conrada Seisera. Je ozdoben štýrským panterem, heraldickým zvířetem objednavatelů..

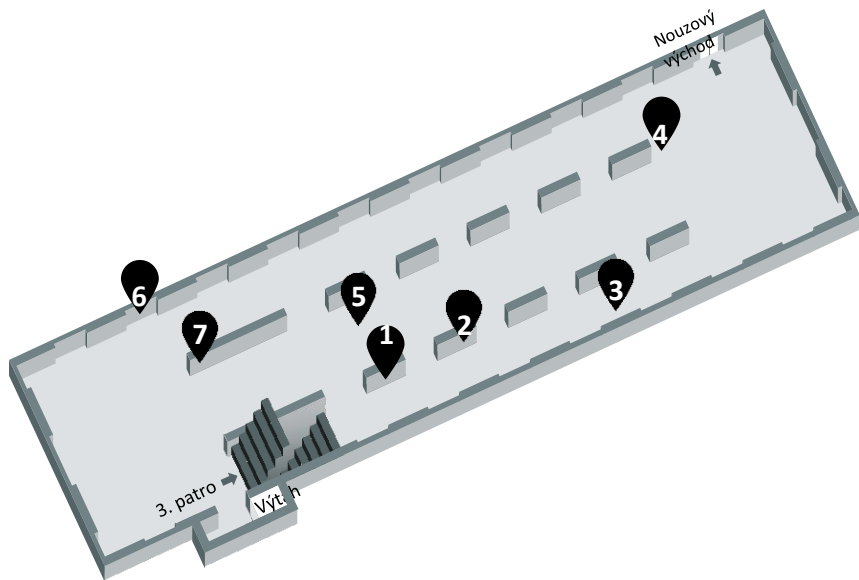

8 Největší nebezpečí pro součásti z oceli představuje v současné době rez, kterou vyvolává příliš vysoká vlhkost vzduchu nebo nesprávné zacházení. Dřevo pažeb a kůže naopak nesnáší příliš nízkou vlhkost vzduchu. O zachování exponátů v nejlepším možném stavu se dnes stará tým čtyř restaurátorů.

2. patro Přilby, brnění a pistole

Ve druhém patře jsou vystavena převážně brnění, tedy výzbroj, která byla v závislosti na provedení určena pro různé druhy vojsk: Těžkoodění jezdci nosili „kyrys“, který sahal až ke kolenům. „Lehkooděné jezdce“ chránilo tzv. arkebuzírské brnění neboli lehké jízdní brnění, jehož součástí nebyly stehenní pláty. Pěšáci, známí jako „němečtí žoldnéři“, nosili speciální landsknechtské brnění.

1 Druhy a tvary přilby se v průběhu času měnily spolu s vývojem vojenské techniky. Pro jízdu byly určeny zcela uzavřené přilby s hledím a v obličejové části otevřené šišáky. Pěšáci nosili přilby neboli moriony.

2 Štýrské zemské stavy se snažily různými pobídkami, jako např. osvobozením od daní, přilákat do Štýrského Hradce nejlepší platnéře, mezi nimi v roce 1571 i augsburského Israhela Burckharta. Když Israhel Burckhart kvůli velkým dluhům uprchl ze Štýrského Hradce, musela jeho manželka Regina udržovat dílnu v provozu, aby splatila závazky svého manžela. Část z platby za každé brnění byla zadržena na uhrazení dluhu, a proto musela Regina Burckhart vyrábět brnění ve velkých počtech. Mnoho dochovaných brnění pro lehkou jízdu tedy pochází z její dílny.

3 Výrobci brnění se nazývali platnéři. Vyráběli jednotlivé části brnění z plechu pomocí speciálních nástrojů a poté je spojovali koženými řemeny a nýty.

4 Pistole s kolečkovými zámky patřily k výbavě těžké jízdy i arkebuzířů. Byly uloženy v pouzdrech z tvrzené kůže, které byly připevněny k sedlu koní.

5 Těžkooděnění jezdci tvořili až do poloviny 17. století elitu zemské jízdy. Jejich brnění sice vážilo až 25 kilogramů, ale přilba s hledím, límec, chránič paží, hrudní a zádomý plát, železné rukavice a stehenní pláty sahající až ke kolenům jim poskytovaly zvláštní ochranu. Relativně malé rozměry brnění lze vysvětlit tím, že byly vyráběny pro průměrnou tělesnou výšku 160-165 cm.

6 Pistole určené pro vyšší důstojníky jsou většinou bohatě zdobené. Ozdoby však nejsou vyrobeny ze slonoviny, nýbrž z hovězích kostí. Mnoho pistolí s kolečkovým zámkem je opatřeno charakteristickou kulovitou hlavicí. Pistole nazývané „Puffer“ se dostaly v poslední třetině 16. století do Štýrského Hradce z Norimberku.

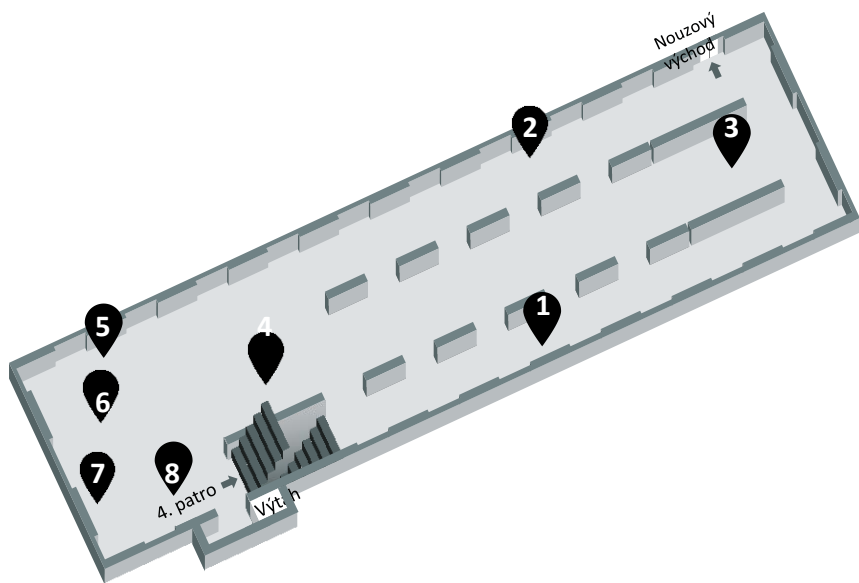

7 Husaři byli lehké obrnění jezdci, kteří nosili drátěnou košili s hustými oky a „posuvné brnění“. Hrudní a zádomé desky jejich brnění se skládaly z několika železných obručí, které byly spojeny koženými řemeny a nýty, aby se jezdci mohli snadno pohybovat.

3. patro Střelné zkoušky, puncovní značky a koňské brnění

Ve třetím patře jsou vystavena převážně brnění z německých dílen. Říšské stavy byly ochotny finančně podpořit Vnitřní Rakousy ve střetech s Osmanskou říší, avšak pomoc podmínily tím, že potřebné vojenské vybavení bude nakoupeno v německých zbrojních centrech. Z toho důvodu byly ve druhé polovině 16. století navázány čilé obchodní vztahy s Augsburgem, Norimberkem a Sulem. Dalším lákadlem ve třetím patře jsou jezdecká brnění pro šlechtice a turnajové zbroje.

1 2 Na některých brněních jsou vidět puncovní značky jihoněmeckých zbrojních center Norimberku a Augsburgu. Tyto značky platily jako závazný důkaz kvality a nahrazovaly střelné zkoušky.

3 Toto nádherné brnění vyrobil kolem roku 1550 Michael Witz mladší, innsbrucký mistr platněř, pro bohužel neznámého vysoce postaveného zákazníka. Brnění je zdobeno vytepávaným a leskle leštěným listovým, které dekorativně vystupuje z černěného podkladu.

4 Na mnoha brněních a přilbách se nacházejí promáčkliny, které vznikly při střelných zkouškách: Při kontrole kvality zakoupených zbrojí byly ze série zbrojí dodaných do zbrojnice vybrány jednotlivé kusy, na které se střílelo z pistolí ze vzdálenosti deseti až dvanácti metrů.

Pokud střely neprorazily testované pancéřové díly, byla zakoupena celá série. V opačném případě musel platněř na vlastní náklady zajistit náhradu.

5 Mnoho německých rčení pochází z vojenské oblasti. Když např. „zlomíme za někoho kopí“ (brechen wir eine Lanze für jemanden), znamená to, že příslušná osoba má naši plnou podporu. Toto rčení vychází z turnajového systému, konkrétně z tzv. tjestu, tedy souboje s kopím. Účastníci turnaje nebojovali za sebe, nýbrž za jiné, např. za urozenou dámu, a lámali kvůli ní svoje kopí.

6 Neobyčejně cenná jsou brnění vyrobená speciálně pro koně. Tento koňský krunýř s hmotností cca 42 kg daroval Joanneu hrabě Karel ze Stubenbergu v roce 1814. Brnění je připisováno innsbruckému platněři Konradu Seusenhoferovi a zdobení augsburskému leptači Danielu Hopferovi.

7 Tyto tzv. žebrované kyrusy patří k nejstarším kusům ve zbrojnici a jsou uváděny v inventáři již v roce 1557. Označení "žebrované" odkazuje na zvláštní způsob úpravy povrchu: Zevnitř vytlačená žebra dodávají relativně tenké zbroji z počátku 16. století větší pevnost a zároveň módní vzhled.

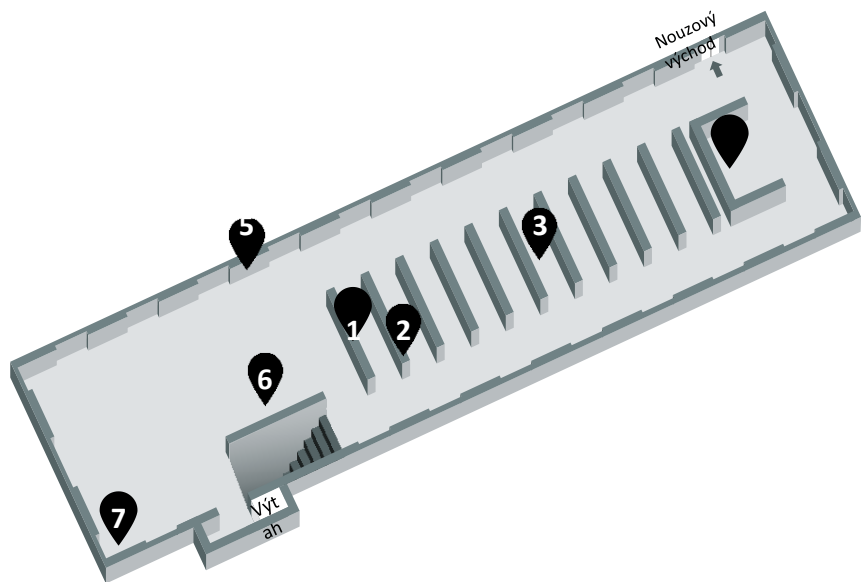

8 Na náhrobku v klášteře Seckau je vnitrorakouský zemský kníže Karel II. vyobrazen v plné zbroji. Originál této zbroje je dnes vystaven v Zemské zbrojnici. Vyrobil ji augsburský platněř Conrad Richter, kterého štyrské zemské stavy povolaly do Štýrského Hradce na základě jeho vynikající pověsti.

4. patro Kropáče, halapartny a španělští jezdcí

Před příchodem palných zbraní převládaly na bojištích tyčové a sečné zbraně. Zatímco pěšáci používali dlouhou dobu jako svou hlavní zbraň tyčové zbraně, jako např. halapartny, píky nebo kropáče, jezdci spoléhali především na sečné zbraně (meče a šavle). S rostoucí průrazností ručních palných zbraní tyčové zbraně postupně mizely z výzbroje, avšak zachovaly se jako reprezentativní prvky - např. ve výzbroji stráží. Podobný osud potkal sečné zbraně, které se v 19. století staly odznakem hodnosti c. a k. úřednictva.

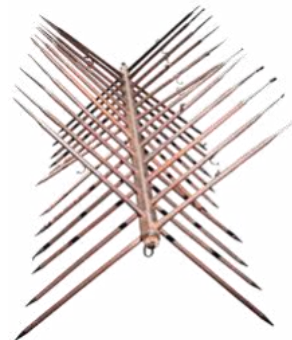
1. Mnoho tyčových zbraní uložených ve zbrojnici pochází z hornorakouských dílen a muselo být přepravováno do Štýrského Hradce povozy přes několik mýtných stanic. Vzhledem k tomu, že píky a halapartny byly považovány za důležité válečné zásilky, žádaly zemské stavy u zemského knížete o průvodní listy pro dodavatele, aby se mohly vyhnout vybíráním mýtným poplatkům.

2. Když v roce 1683 obléhalo Vídeň vojsko tureckého velkovezíra Kara Mustafy, zemské stavy považovaly za ohrožené i severní a východní hranice Štýrska. Kromě dobře vyzbrojených najatých žoldnéřů byli proto k ochraně hranic povoláni i venkovští poddaní. Tito muži, kteří neměli bojové zkušenosti, byli vybaveni kropáči: palicemi s natlučenými železnými hroty připevněnými na dřevěné tyči.

3. Příčné trámy s mnoha otvory pro zasunutí kopí, tzv. španělští jezdci, byli určeni k obraně proti útokům jízdy, k zablokování silnic a mostů anebo k zajištění tábora.

4. Bohatě leptané ozdoby na těchto tyčových zbraních ukazují významné postavení jejich uživatelů. Při technice leptání se nejprve pokryje zdobená plocha materiálem odolným vůči kyselině, např. voskem. Poté se leptací jehlou vyryjí požadované obrazce a polijí kyselinou. Po odstranění vrstvy odolné vůči kyselině se kresba začerní.

5. Při výrobě sečných zbraní bylo nutné splnit dva v podstatě protichůdné požadavky: Na jedné straně musely být čepele tvrdé, aby se příliš rychle neotupily, na druhé straně musely být pružné, aby se nezlomily. Toto umění ovládali tzv. mečíři, jejichž mistrovské značky lze dodnes nalézt na téměř všech mečích, šavlích a kordech ve zbrojnici.

6. Vývoj zbraní měnil válečnou taktiku a zvýšil např. význam pěchoty: Tyto pavézy, které vážily až 15 kilogramů, měly chránit pěchotu proti vystřeleným kulkám.

7. Tzv. obouruční meče sloužily k proražení řad kopiníků protivníka. Vzhledem k jejich délce až dva metry bylo nutné je držet oběma rukama, což vyžadovalo speciální výcvik vojáků, ale současně jim to přinášelo vyšší žold.

Architektura Zemské zbrojnice

Zbrojnice vznikaly v raném novověku jako speciální typ staveb zaměřených především na funkčnost, protože se v nich uchovávaly nejprve pouze děla a později veškeré zbraně a brnění. Uspořádání válečné výzbroje ve zbrojnici vycházelo z účelu a maximálního využití prostoru. Těžká děla s příslušenstvím byla vždy skladována v přízemí, zatímco vybavení pro pěchotu a jezdecko bylo uloženo v horních patrech v regálech, na stojanech na pušky, na stropech a stěnách podle druhů zbraní. Štýrskohradecká zemská zbrojnice byla navržena jako střízlivá účelová budova, která měla reprezentativně upravenou pouze fasádu směřující do Herrengasse: Umělecké prvky představují pantera, znak suverenity Štýrska, a erby pěti pověřenců, kteří se podíleli na výstavbě zbrojnice.

Ve výklencích na obou stranách portálu stojí božstva Mars a Minerva jako ztělesnění obranyschopnosti.

Text a koncepce: Tým Zemské zbrojnice

Lektorát: Jörg Eipper Kaiser

Foto: UMJ/N. Lackner

Grafická úprava: Andrea Weishaupt, Katharina Schwarz